

УДК 378.091.33:656.7.052.4

С. В. Тимченко,

кандидат педагогічних наук, доцент

lana2010_68@mail.ru

ORCID: 0000-0001-8627-1220

Л. М. Зеленська,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету)

lili_zelenskaya@mail.ru

ORCID: 0000-0003-4051-2011

АКТИВНЕ НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ АВІАФАХІВЦІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто значення активного навчання у формуванні професійного спілкування майбутніх авіафахівців у процесі вивчення професійної англійської мови.

Визначено принципи, які уможливають формування професійного спілкування майбутніх авіафахівців у процесі вивчення професійної англійської мови. Охарактеризовано ділову гру, яка вважається одним із найкращих способів організації комунікативного навчання та є найпоширенішою формою активного навчання, засобом і методом підготовки й адаптації до професійної діяльності та соціальних контактів. Встановлено, що активні методи викличуть інтерес студентів до навчання, забезпечать стимулювання комунікативної активності й формування творчого потенціалу майбутніх авіафахівців.

Ключові слова: *активність, методи навчання, комунікація, іноземна мова, навчально-пізнавальна діяльність, авіаспеціаліст.*

Постановка проблеми. У зв'язку з реформуванням вищої освіти підготовка майбутніх авіафахівців вимагає корінної зміни тактики й стратегії навчання у вищому навчальному закладі. Акценти при викладанні професійно орієнтованих дисциплін переносяться на використання активних методів навчання, які активізують самостійність думок студентів, залучають їх до роботи з великими обсягами інформації, створюють атмосферу порозуміння й співпереживання, роблять студентів справжніми суб'єктами навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній літературі методам активного навчання присвячено чимало досліджень і публікацій. Велику роль у їх становленні й розвитку відіграють роботи А. А. Вербицького, Л. С. Виготського, В. В. Давидова, О. М. Леонтєва, В. І. Лозової, І. Я. Лернер, В. Ф. Комарова, А. М. Матюшкіна, М. І. Махмутова, А. М. Смолкіна та ін.

Метою статті є розкриття значимості активного навчання у формуванні професійного спілкування майбутніх авіафахівців у процесі вивчення професійної англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Розвиток і впровадження активних методів навчання зумовлене тим, що перед викладачами були поставлені завдання не тільки засвоєння студентами знань і формування професійних умінь та навичок, але й розвиток творчих і комунікативних здібностей особистості, формування особистісного підходу до проблеми. Саме в процесі такого навчання розвиваються самооцінка, самоповага, толерантність, самостійність, відповідальність, прийняття точки зору інших, уміння дискутувати й відстоювати свої переконання.

Навчання – це цілеспрямоване, задалегідь сплановане спілкування, у ході якого здійснюється засвоєння окремих сторін досвіду певного виду діяльності й пізнання. Процес навчання спрямований на формування знань, умінь та навичок професійної діяльності. Саме з цієї причини він прямо залежить від активності тих, кого навчають, – їхньої підготовки й інтенсивної участі у процесі навчання й практичного застосування знань, сформованих навичок і умінь. Активність у навчанні є показником свідомості засвоєння знань, умінь і навичок.

Активні методи навчання визначаються науковцями як способи активізації пізнавальної діяльності студентів і спонукають їх до активної розумової й практичної діяльності в процесі оволодіння матеріалом. У ході їх застосування активним є не лише викладач, а й студенти. Активне навчання передбачає використання системи методів, спрямованих, головним чином, не на виклад готових знань і їх відтворення, а на самостійне оволодіння студентами знаннями у процесі активної пізнавальної діяльності. Таким чином, активні методи навчання – це навчання діяльністю. Саме в активній діяльності, що спрямовується викладачем, ті, хто навчаються, опановують необхідними для їх професійної діяльності знаннями, уміннями, навичками й розвивають здатність творчо використовувати отримані знання в різноманітні ситуації реального життя [1].

Під час формування професійного спілкування майбутніх авіафахівців у процесі вивчення професійної англійської мови ми керуємося наступними методичними принципами комунікативного

професійно орієнтованого підходу: комунікативної спрямованості, рольового навчального спілкування та колективної взаємодії.

Комунікативність навчання іноземної мови визначається як уподібнення навчання до процесу комунікації [2: 25–26]. Принцип комунікативної спрямованості передбачає залучення студентів до усної й письмової комунікації, визначає зміст навчання, а саме: відбір і організацію матеріалу, уточнення ситуацій спілкування, усні й писемні форми спілкування, комунікативні вміння, необхідні для вступу в спілкування та здійснення його в усній і писемній формах, відбір засобів, які забезпечують оволодіння комунікативною функцією мови. Комунікативність навчання професійної англійської мови забезпечується його мовленнєвою спрямованістю, функціональністю й ситуативністю.

Щодо мовленнєвої спрямованості навчання, його процес має орієнтуватися на практичну мовленнєву мету, тобто навчити спілкуванню, та шляхи її досягнення. Тож, ми використовуємо методи навчання, які вимагають від студентів цілеспрямованого мовлення. Важливим є встановлення позитивного емоційного клімату у групі, об'єктивне сприйняття партнера по спілкуванню, стимулювання особистісної взаємодії студентів, тому що зацікавленість у співрозмовнику та наявність особистісно значущої теми розмови уможлиблює вербальне спілкування. Принцип мовленнєвої спрямованості навчання вимагає використання мовленнєвого матеріалу, який групується навколо проблем, що характерні для майбутнього професійного спілкування авіафахівців.

Функціональність навчання характеризується забезпеченням відбору мовленнєвого матеріалу зі сфери авіаційної комунікації та відбором лексичних одиниць з урахуванням частоти їх вживання у комунікативних ситуаціях професійної діяльності авіафахівців.

Важливою умовою забезпечення комунікативності навчання є його ситуативність, і тому створення у навчальному процесі комунікативних ситуацій, адекватних умовам майбутньої професійної діяльності авіафахівців має велике значення для ефективного спілкування іноземною мовою. Принцип ситуативності реалізується нами шляхом створення навчально-комунікативних ситуацій, де вказувалися комуніканти, їх стосунки й комунікативні наміри, обставини спілкування. Взагалі, під "ситуацією" варто розуміти не сукупність екстралінгвістичних обставин, а систему взаємовідносин співрозмовників, відображену в їхній свідомості. Ситуативність – це співвіднесеність висловлювань з цими взаємовідносинами [2].

Реалізація принципу колективної взаємодії передбачає організацію групових дій, що сприяють внутрішній мобілізації можливостей особистості студента. Дотримуючись даного принципу, навчальний процес організується таким чином, що студенти мають змогу активно спілкуватися один з одним, обмінюватися навчальною інформацією, таким чином розширюючи свої знання та вдосконалюючи комунікативні вміння й навички; між учасниками налагоджуються сприятливі взаємовідносини, які слугують умовою й засобом ефективності навчання та творчого розвитку кожного студента [3].

Активізацію комунікативної пізнавальної діяльності студентів забезпечує принцип рольового навчального спілкування, суть якого полягає в збереженні соціально-психологічних характеристик реального професійного спілкування майбутніх авіафахівців. Саме з цієї причини спілкування є для студентів метою їх мовленнєвих дій в умовах, максимально наближених до їхньої майбутньої професійної діяльності.

Наступний принцип, який уможлиблює формування професійного спілкування майбутніх авіафахівців у процесі вивчення професійної англійської мови – принцип адекватності навчально-пізнавальної й професійної діяльності студентів. Даний принцип передбачає використання методів та форм проведення занять, що імітують і відтворюють особливості майбутньої професійної діяльності студентів. Теоретико-методичні основи щодо його реалізації знайшли всебічне висвітлення у розробленому А. О. Вербицьким контекстному підході до навчання [4]. На його думку, у контекстному навчанні за допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності спеціаліста, а засвоєння ним конкретних знань і умінь накладається на канву цієї діяльності. Така організація навчання уможлиблює розвиток професійної мотивації, яка відіграє важливу роль у комунікативній підготовці майбутніх авіафахівців. Згідно принципу адекватності навчально-пізнавальної й професійної діяльності студентів, ми здійснюємо професійно орієнтоване навчання іноземної мови шляхом моделювання предметного й соціально-психологічного змісту майбутньої діяльності авіафахівців. За таких умов організації навчального процесу квазіпрофесійна діяльність та іншомовна мовленнєва діяльність виявились об'єднані загальним контекстом. При реалізації даного принципу важливим було те, що метою діяльності студента визнавалось не засвоєння певної кількості інформації, а формування здібностей до виконання майбутньої професійної діяльності.

Ефективними формами моделювання специфічних умов діяльності майбутніх авіафахівців у процесі вивчення професійної англійської мови є ділові та рольові ігри, ситуаційні задачі (кейси), розгляд проблемних ситуацій, які виникають у процесі професійної діяльності, дискусії, групові бесіди, моделювання професійного спілкування, тобто методи активного навчання.

Зупинимось на ділових іграх, які вважаються одними із найкращих способів організації комунікативного навчання та є найпоширенішою формою активного навчання, засобом і методом підготовки й адаптації до професійної діяльності та соціальних контактів. У ділових іграх на основі ігрового задуму моделюються реальні професійні ситуації, гра дає учаснику можливість побувати в ролі пілота чи диспетчера управління повітряним рухом, диспетчера-інструктора, керівника підрозділу органу організації повітряного руху, керівника зміни тощо, що наближає навчання до реальної дійсності, вимагаючи від студентів взаємодії, ініціативи й творчості. Аналізуючи принципи розробки та застосування ділових ігор у навчально-виховному процесі вузів, можна зробити висновок про те, що ділові ігри допомагають майбутнім авіафахівцям формувати такі комунікативні вміння, необхідні для професійного спілкування як: вміння встановлювати психологічний контакт із суб'єктами взаємодії, вміння слухати співрозмовника, так як вони працюють у команді під час гри; вміння виробляти й приймати рішення, беручи на себе відповідальність при вирішенні різних питань, виявляючи проблеми й шукаючи шляхи їх вирішення; вміння ефективно обирати й використовувати вербальні засоби спілкування згідно конкретної комунікативної ситуації та здійснення мовленнєвого впливу (уміння спонукати, заперечувати, аргументувати власні думки та вимоги, переконувати); уміння встановлювати, підтримувати й надавати зворотній зв'язок у спілкуванні; уміння керувати власним психічним (емоційним) станом і розвивати взаєморозуміння між учасниками гри.

Варто зауважити, що створення ситуації ділової гри під час вивчення професійної англійської мови допомагає сформувати такі види мовних компетенцій: функціональну (уміння використовувати мову в залежності від контексту (ситуації) спілкування з певною метою (запиту інформації, надання інструкцій, угоди або спростування тощо); компенсаторну (уміння виходити зі становища в умовах дефіциту мовних засобів при отриманні та передачі інформації); перекладацьку (готовність і здатність у процесі ведення радіообміну передати отриману інформацію в усній формі).

Ділова гра, як форма квазіпрофесійної діяльності, уможливило активізацію навчально-пізнавальної й комунікативної діяльності студентів, тому що в ігровій навчальній моделі найкращим чином відтворюється структура майбутньої професійної діяльності авіафахівців. У студентів актуалізується потреба в комунікативних уміннях, не викладач, а студенти організують і регулюють навчальну діяльність. Завдяки цим особливостям ділової гри у студентів формується цілісне уявлення про майбутню професійну діяльність, виробляється як предметно-професійний, так і соціальний досвід. Діалогічна структура рольового спілкування стимулює колективний пошук рішень, а також виявляє позиційні переваги того чи іншого учасника гри в мікророльовій взаємодії. Безперечно, гра є саме тим чинником, що забезпечує зниження нерішучості студентів, емоційної напруги й тривоги.

При проведенні ділових ігор від студентів вимагається: розуміння логіки й процедури комунікативної взаємодії з іншими учасниками гри; усвідомлення значення індивідуального внеску в успіх гри; уміння ідентифікувати своє індивідуальне мовленнєве завдання в контексті загальногрупової професійно-комунікативної задачі; сприйняття викладача не як організатора й керівника проведення ігор, а як консультанта, до якого можна і слід звертатися по допомогу у разі потреби. Якщо гравці володіють зазначеними якостями, складаються найбільш сприятливі умови для виявлення ними комунікативної ініціативи, реалізації творчого потенціалу при виконанні квазіпрофесійної діяльності.

Зазвичай ми використовуємо ділові ігри, які проводяться за певною моделлю, включаючи три етапи: підготовчий, основний і аналітичний. На підготовчому етапі визначається тема гри, формулюється основна мета гри, опрацьовується проблемна ситуація, здійснюється розробка основних ігрових правил і процедур, розробляється регламент, організаційна структура, програма гри, сценарій, визначались ролі, які будуть виконуватися під час гри. Учасники гри, експерти та інші особи збирають і систематизують інформацію, необхідну для виконання ролі. Основний етап – це власне етап проведення гри. Аналітичний етап передбачає осмислення, аналіз і оцінку комунікативного процесу й ігрової взаємодії учасників гри: їх моделі спілкування, способи вирішення проблемних ситуацій і конфліктів, міжособистісні ролі, позиції, які займали учасники в процесі рольової взаємодії, їх активність і самостійність, результативність взаємодії, переваги й недоліки; перспективи подальшого вдосконалення комунікативних умінь. Аналіз гри розпочинається з відзначенням спочатку позитивних, а потім негативних аспектів у спілкуванні. Ті й інші систематизуються викладачем, який підводить підсумки обговорення. Під час аналізу ставляться запитання: як вони самі оцінюють виконання ролей, чи діяли б вони подібним чином у реальних умовах професійного спілкування. Тобто, студенти мають можливість критично оцінити своє спілкування.

Тематика ігор визначається з урахуванням особливостей професійної діяльності майбутніх авіафахівців згідно з принципом професійної спрямованості.

Висновки. Як свідчить практика, використання активних методів навчання в системі вищої освіти є необхідною умовою для підготовки висококваліфікованих фахівців і, як правило, призводить до позитивних результатів: вони дозволяють формувати знання, уміння та навички студентів шляхом залучення їх в активну навчально-пізнавальну діяльність; навчальна інформація переходить в особисте

знання студента. Формування комунікативних умінь майбутніх авіафахівців потребує комплексного використання різних форм і шляхів організації педагогічного процесу у вищому навчальному закладі. Важлива роль у вирішенні цієї проблеми належить вивченню професійної англійської мови, яка має широкі можливості для розвитку у майбутніх авіафахівців професійно орієнтованих комунікативних умінь і навичок; збагачення професійної термінології, уміння використовувати цей матеріал в іншомовному спілкуванні. З метою набуття студентами досвіду професійного спілкування нами застосовуються такі методи роботи: розгляд проблемних ситуацій, які виникають у процесі професійної діяльності авіафахівців, дискусії, групові бесіди, застосування ділових та рольових ігор, моделювання професійного спілкування тощо. Отже, формуючи професійне спілкування майбутніх авіафахівців ми дійшли висновку про те, що лише активні методи викличуть інтерес студентів до навчання, забезпечать стимулювання комунікативної активності й формування творчого потенціалу майбутніх авіаспеціалістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Права людини у діяльності міліції : [посібник з активних методів навчання]. – Видання друге, доп. / Кол. авт. – Харків : Харківський інститут соціальних досліджень, 2008. – 141 с.
2. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению / Е. И. Пассов – М. : Просвещение, 1991. – 233 с.
3. Чернова Ю. К. Технология профессионально-ориентировочного обучения иностранному языку : [монография] / Ю. К. Чернова, Л. В. Юхненко. – М. : МГУС, 2001. – 116 с.
4. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход. Методическое Пособие / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Prava liudyny u diial'nosti militsii [Human Rights in the Militia Activity]: [posibnyk z aktyvnykh metodiv navchannia]. – Vydannia druhe, dop. / Kol. avt. – Kharkiv : Kharkivskiy instytut sotsial'nykh doslidzhen', 2008. – 141 s.
2. Passov E. Y. Kommunikatyvnyi metod obucheniya inostrannomu hovoreniu [Communicative Method of Teaching of Foreign Language Speaking] / E. Y. Passov. – M. : Prosveshcheniie, 1991. – 233 s.
3. Chernova Yu. K. Tekhnolohiia professyonal'no-orientyrovochnoho obucheniia inostrannomu yazyku [The Technology of Professional Foreign Language Speaking]: [monohrafiia] / Yu. K. Chernova, L. V. Yukhnenko. – M. : MHUS, 2001. – 116 s.
4. Verbytskyi A. A. Aktyvnoe obucheniye v vysshei shkole : kontekstnyi podkhod. Metodicheskoe posobiie [High School Active Teaching : Context Approach. Workbook] / A. A. Verbytskyi. – M. : Vyssh. shk., 1991. – 207 s.

Тимченко С. В., Зеленская Л. М. Активное обучение в формировании профессионального общения будущих авиаспециалистов в процессе изучения профессионального английского языка.

В статье рассмотрено значение активного обучения в формировании профессионального общения будущих авиаспециалистов в процессе изучения профессионального английского языка. Определены принципы, которые способствуют формированию профессионального общения будущих авиаспециалистов в процессе изучения профессионального английского языка. Дана характеристика деловой игре, которая считается одним из наилучших способов организации коммуникативного общения и самой распространенной формой активного обучения, средством и методом подготовки и адаптации к профессиональной деятельности и социальным контактам. Установлено, что активные методы вызовут интерес студентов к обучению, обеспечат стимулирование к коммуникативной деятельности и формированию творческого потенциала будущих авиаспециалистов.

Ключевые слова: *активность, методы обучения, коммуникация, иностранный язык, учебно-познавательная деятельность, авиаспециалист.*

Tymchenko S. V., Zelenska L. M. Active Learning in Professional Communication Formation of the Future Aviation Specialists in the Process of Professional English Training.

The article deals with active learning in professional communication formation of the future aviation specialists. The paper defines that active learning is widely used in the process of professional English training. The main task of the research is to develop an importance of active methods of teaching in the process of professional English training which are aimed at communication formation of the future aviation specialists. Active methods are determined as the ways of students' educational activity promotion which cause them to be mentally active in the process of material study. It goes without saying that in educational interaction teachers and students are very active. Main methodological principles of communicative professionally oriented approach, necessary for communication formation of the future aviation specialists, are highlighted in the article notably of communicative orientation, role communicative training and collective interaction. Active methods of teaching

such as role plays and business games, discussions, debates are recognized to be the most effective forms of specific conditions activity modelling for future aviation specialists in the process of professional English training. It's proven that communication formation of the future aviation specialists are ensured by business games which considered to be the best ones in communicative training organization and the most common form of active learning, therewith a business game is a preparation and adaptation method for professional activity.

It's determined that active methods of teaching arouse students' interest to study, provide communicative activity stimulation and creative potential formation of future aviation specialists.

Key words: *activity, methods of teaching, communication, foreign language, educational activity, aviation specialist.*